

imperiumi, jossa kansallisuus ja kansalaisuus ovat eri tasoilla suhteessa valtioon. Suomi on pitkään ollut erittäin homogeeninen kansallisvaltio, jossa on voimakas historiallinen side kansallisuuden ja valtion välillä.

Väitöskirja toteaa Venäjän isänmaallisen kasvatuksen nojaavan painavasti neuvostotradition poliittiseen kasvatukseen. Se johtaa kansalaisuuden militarisointiin sekä korostamalla asepalveluksen roolia kansalaisen perusvelvollisuutena että pelkistämällä kansalaisuuden lojallisuuden ja itsensä uhraamisen osoittamiseksi. Tämä piirre on korostunut 2000-luvun aikana muun kansallistunnon kohottamisen ohessa. Samalla Jeltsinin aikana alkanut vieraiden kielten runsaampi opiskelu on jälleen vaikuttanut taantuvan. Kuitenkin Venäjän opetussuunnitelma määrää vieraan kielen opetuksen alkavaksi jo toiselta luokalta. Ristiriitaa todellisuuden kanssa todistaa myös se, että vaikka lähteenä on käytetty ohjelmaa ”Sietokyvyn kasvattaminen ja äärimmäisyyksien estäminen Venäjällä”, voimme mediasta jatkuvasti nähdä maassa esiintyvän ksenofobiaa, rasismia ja väkivaltaa muita kuin venäläisiä kohtaan.

Neuvostoajan pyrkimys poistaa koulutuksen avulla valtion sisäiset eri kansallisuuksien piirteet esitellään tutkimuksessa hyvin. Kansallisesti venäläisten mielestä kommunistit pyrkivät tällä ”venäläisyyden poistamiseen” (*derussifikatsija*). Pyrkimys luoda yhtenäisen *Homo Sovieticus* johti kuitenkin siihen, että kukaan ei ollut viime kädessä vastuusta mistään, ja leimaavaksi piirteeksi muodostui aloitekyvyttömyys. Piattoevan mielestä venäläiset ovat edelleen autoritaarisen hallinnon alaisia, toisin kuin demokratioiden kansalaiset oikeuksineen ja velvollisuuksineen. Seurauksena on, että hallitsijat ja hallitut muodostavat pystysuoran

ja epätasapainoisen akselin. Julia Latynina kiteytti tämän marras-kuussa Gazeta-verkkójulkaisussa todeten, että vallan pystysuora on olemassa, mutta valtiota ei.

Venäjän kansalaisuuskasvatus vaikenee virallisesti kritiikin taitamisesta tai sen suuntaamisesta vallanpitäjiä kohtaan. Suomen opetussuunnitelman yhtenä tavoitteena on kriittisen suhtautumisen opettaminen. Sana ei kuitenkaan ole tullut lihaksi, minkä osoittaa professori Matti Wibergin tuore tutkimus: 90 % Suomen valtion virastoista ei noudata julkisuuslakia – eikä yksikään kansalainen kapinoi! Venäjällä tätä ei voi ihmetelläkään, koska siellä ei ole ollut yhtä selvää käsitystä Venäjän kansakunnasta ja demokratian määrittely on ollut riitaisaa. Ehkä väitöskirjan tekijä antaa liiankin hyvän kuvan suomalaisesta demokratiasta, joka pohjautuu historiallisesti poikkeukselliseen autonomian aikaan ja valmisti kansalliseen itsenäisyyteen. Sen vastapainona ”neuvostokansa” oli kaikesta aiemmasta eroava, ideologiaan eikä etnisyyteen tai nationalismiin perustuva kansallisuus käsite, jonka toteuttaminen ei lopultakaan onnistunut.

Väitöskirja yhdistää mielenkiintoisella tavalla perinteisen

monografian (pitkän tutkimusraportin) alkuperäisiin viiteen jo julkaistuun artikkeliin. Tästä kuitenkin seuraa toistoa: lukija saattaa ihmetellä, eikö tämä jo esiintynyt tekstissä aikaisemmin. Artikkeliväitöskirjoissa onkin vaarana keskenteleisyyden tuntu, eivätkä niitä kaikki tiedekunnat vieläkaan hyväksy. Väitöstilaisuudessa 10.12.2010 brittiläinen vastaväittäjä, professori Cowen, tiedusteli väittelijältä: ”Mitä kirjallisuudesta hyväksyitte ja millä perusteella?” Vastaus oli kiteytetty: ”Halusin asettaa todelliset vastakohdat, Suomen ja Venäjän, oikeasti vastakkain.” Nelli Piattoeva on kirjoittanut tärkeän selvityksen Suomen ja Venäjän kansalaisuuskasvatuksen eroista ja yhtäläisyyksistä julkilausutun politiikan välitasolla. Monestakin hiljakkoin väitelleestä saattaa tuntua, että vastaväittäjä kohtelee respondenttia muissa väitöstilaisuuksissa silkkihansikkain. Näin kävi minullekin tässä yhteydessä. Jos jotain haluaisi lisätä tähän johdonmukaiseen teokseen, se olisi muutama tarkennus Suomen poliittisesta historiasta: Miksi päädyttiin juuri tällaiseen kasvatuspoliittiseen ratkaisuun?

Kari Kaunismaa

Nykyoloissa tarpeettoman värikäs

Katriina Kajannes (toim.): Itä meissä. Artikkeleita ortodoksisesta kulttuurista ja suomalaisvenäläisestä vuorovaikutuksesta. Joensuu: Kustannushai, 2010. 133 s.

”Itä meissä” on esipuheen mukaan tarkoitettu puheenvuoroksi ”keskustelussa EU-Suomen arvoista, asenteista ja kulttuurilanteesta”. Olisiko tässä kaivattuja aineksia Suomi-brändin työstämiseen, kenties laajempaankin käyttöön? Vai pelkkää ikikulun kahtiajaon

loputonta uusintamista? Mitä pidemmälle luen, sitä enemmän innostun. Vanhan kertauksen oheen mahtuu kiteytyksiä, joista voisi olla apua tässä ajassa.

Teokseen on koostettu hiljaista osaamista, esimerkkejä kulttuuri-vaikutteista, tunteja jopa itäisestä sielusta, jota Heikki Turusen *Maalaisen* (1994) kertoja, tunnettu keski-ikäistynyt kirjailija pääsiäisyön riemussa, suitsutuksen muuntuessa Libanonin setrien huumaaavaksi käryksi, luonnehtii mielellään nykyoloissa tarpeet-

toman runsaaksi ja värikkääksi.

Artikkelit jakautuvat osiin ortodoksinen Karjala, venäläistä teatteria Suomessa, suomalaista musiikkia Vienan Karjalassa, ylijärjaitä kosketuksia kirkko- ja kuvataiteessa ja vähän muuallakin, suomenruotsalaiset modernistit sillanrakentajina ja ortodoksisuuden kuvauksia kaunokirjallisuudessa. Kirkkohistorioitsija Juha Riikosen avustuksesta Karjalan ortodoksien kokemasta ristipaineesta Venäjän ja Suomen välissä sortokausilta itsenäisyyden alkutaipaleelle on hyödyllistä luettavaa kaikille. Aina on sopiva aika miettiä, mikä luo ihmisten välille suurinta yhteisyyttä: uskonto, kieli, valtakunta vai jokin muu? Suomen itsenäistymistä ajaville karelianisteille ja suursuomalaisille oli aikoinaan ongelma, että karjalaiset pitivät itseään uskontonsa perusteella venäläisinä. Itsenäisyysmiesten tavoitteena oli sivistää rajakarjalaisia suomeksi – seminaarikin piti sijoittaa Sortavalaan liian venäläisen Viipurin asemesta. Panslavistit, kuten mm. arkkipiispa Sergei (Stragorodski) – sama mies, joka myöhemmin vuonna 1927 vannoi Venäjän kirkon uskollisuutta bolshevikille – puolestaan pelkäsivät suomen kielen oppimisen johtavan luterilaistumiseen. Sotien välillä Riikosen mukaan ortodoksikirkko profiloitui Laatokan Karjalan syrjäseuduilla, kunnes 70 prosenttia ortodokseista joutui luopumaan kotiseuduistaan ja muuttamaan evakkoina Kanta-Suomeen.

Taaksepäin katsottuna ortodoksikarjalaisten asema on ollut yhtä identiteettikriisiä. Helppoa ei ollut hallinnonkaan järjestäminen. Moskovan patriarkaatin alaisuus oli itsenäisen Suomen valtiovalalle mahdottomuus, autokefaliaan taas ei riittänyt jäsenmäärä. Vaihtoehdoksi jäi valita Suomen ortodoksien päämieheksi kaukainen ja kreikankielinen Konstantinopolin patriarkka – neutraalimaksi koettu vaihtoehto.

Taidehistorioitsija Hanna Kempin artikkeli esittelee ”armeliaisuuslaitoksesta kuriositeetiksi” muuttunutta Kivennavalla sijainnutta Lintulan luostaria suomalaisten turistien ja pyhiinvaeltajien matkailukohteena. Kempin mukaan rajaseutumatkailu oli 1920–30-luvuilla osa suomalaistamistyötä, jolla vahvistettiin ulkopoliittisesti tärkeää turvavyöhykettä ts. torjuttiin venäläisyyttä. Toisaalta toisuskoisille matkailijoille luostari tarjosi eksotiikkaa, ”ryssiä ja romantiikkaa”. Luostarin historia ja luostarielämän tavat olivat kurkistusikkuna vieraseen uskontoon; niiden eksoottisuutta myös liioiteltiin. Kemppi toteaa suhtautumisen luostariin vaihdelleen sen mukaisesti, miten hyvin matkailija tunsi ortodoksisen luostarielämän periaatteita ja suhtautui venäläiseen kulttuuriin.

Kempin ja Riikosen artikkelit jättävät kumpikin tilaa lukijan pohdinnolle ja johtopäätöksille. Jos vuonna 1928 nunnaluostaria nimitettiinkin *Suomen Kuvalehdessä* ”omituisiksi jätteeksi meneiltä ajoilta”, on se 2000-luvulla yhä vetovoimainen. Tätä kirjoitettaessa tuntuu merkitykselliseltä tiedolta, että Lintula tarjosi joksiin aikaa turvapaikan äskettäin menehtyneelle egyptiläiselle kopiortodoksille Evelina Fadayelille, isoäidille, jonka viranomaiset olivat karkottaneet Suomesta.

Jään myös ajattelemaan, monikohan aikuisiällä ortodoksisen tien löytänyt, ei-karjalaisesta, ei-ortodoksisesta valtaväestöstä puhumattakaan, edes pohtii historian oikukasta kulkua. Kirjallisuustutkija Eija Komun kirjoituksessa näin tehdään, esittelemällä ortodoksisuuden teemaa Paavo Rintalan (1930–1999) ja Heikki Turusen (1945-) tuotannossa. Erityisesti Rintalan teoksissa ortodoksisuus muodostaa pitkän kaaren, eikä liity pelkästään karjalaisuuteen ja rajamaahan. Turusella keskeisin elementti yhdistyy karjalaisten evakkouteen.

Viimeisessä, painokkaassa puheenvuorossa Katriina Kajanes esittelee neljä suomalaista kirjailijaa, joita ortodoksinen teema yhdistää. Hän kysyy, voisiko heitä eli Hannele Huovia, Teppo Kulmalaa, Liisa Laukkarista ja Maritta Lintusta nimittää pyhän koulukunnaksi vastapainona ns. pahan koulukunnalle (ml. Anrika Idström, Esa Sariola, Eira Stenberg, Olli Jalonen ja Juha Seppälä.) Huovi esimerkiksi pitää tuotannossaan tärkeänä olla vastakohtaistamatta, ”pitää esillä suurta kokonaisuutta, sitä yhtä, johon ääripäät kuuluvat. Huoville paluu kokonaisuuteen ja eheyteen on tärkeää. Dualismia korostava ihminen ja yhteisö kohtaavat ongelmia. Länsimaisen yhteiskunnan toimintakyky lamaantuu, ja yksilön mieli on vaarassa pirstoutua.” Kajaneksen mukaan kotimainen kirjallisuutemme tarjoaa erään lähestymistavan olemassa olevaan, vaikka harvoin esille nostettuun, ns. itäiseen ihmiseen, jolla tarkoitetaan verkkaista, myyttiseen maailmankuvaan taipuvaista, pehmeitä arvoja ja hiljaisuutta kunnioittavaa hahmoa.

Suutulla-luvun Suomen oloissa itäinen ulottuvuus, karjalaisuus ja ortodoksisuus, ovat jo integroituneet osaksi valtakulttuuria, niiden edustajat todistaneet kansalaiskuntonsa ja samalla vääjäämättä menettäneet eksoottisuuttaan ja värikkyyttään. Voisivatkohan nämä artikkelit tarjota eväitä myös tämän päivän kiperiin keskustelunaiheisiin? Niitä eivät ole niinkään maakaupat – jotka koskettavat hyvin harvalukuisen joukon intressejä – kuin venäläisperäiset sairaanhoitajat, lääkärit, oppilaat ja luokkatoverit. ”Minä kuolen venäjäksi ja kiinaksi”, kiteytti tämän kokoelman ulkopuolella visionääri Jörn Donner (SK, 14.1.2011)

Elina Kahla